

Härjarö - en gammal utskeppningshamn?

Av Kjell-Ove Matsson

För inte allt för länge sedan var förbönder med sina järn- och kopparlaster från Bergslagen till Mälarehamnarna en realitet. De körde till Arboga, Köping, Västerås och Enköping där fartyg övertog lasten. Vintertid fortsatte förbönderna med sina laster, på utstakade vintervägar, över Mälarens isar till Stockholm.

Bland annat var Enköping livligt frekventerad av förbönder med järn- och kopparlast. Dels bytte en del laster ägare på stadens marknad, dels fraktades en del vidare med stadens fartyg och dels passerade en del foror staden på sin resa på vintervägarna mot Stockholm.

Var isen stadig och säker följde man sannolikt isleden på Enköpingsviken mot Björkfjärden, eljest följdes vägen till Veckholms kyrka, Torsvi och Brandholmssunds krog, för att senare följa vintervägen över Björkfjärden till krogen i Hallsta by på Adelsö, krogen på Björkö (Birka), krogen vid Kersödrag, Långtarmen och vidare mot Stockholm.

Vid samtal med dottern till en tidigare fiskare på Härjarö berättar hon att fadern liksom sina föregångare i ämbetet lade nät i Kopparviken på Härjarös östra sida. Enligt muntlig tradition från förr fiskaren skall ett vikingaskepp ha sjunkit i Kopparviken.

Vid dykning i viken (januari 1990), som numera snarare är bukt, konstaterar jag att området är grunt, cirka en meter och längre ut max tre meter. Botten består av sand, grus och mindre stenar. Några keramikskärvor och tegelstenar av äldre modell anträffades i anslutning till viken.

I RAA-ATA finns en uppteckning från år 1951 som berättar om ett område omedelbart syd Härjarö slott.

Området som i dag är planterat med äppelträd täckdikades år 1902, varvid ett fartygsvrak grävdes fram på 7-8 meters nivå. En "sakkunnig" tillkallades, men vilket resultat man då kom fram till är okänt, fartygsvraket fick sannolikt ligga kvar. Enligt uppgiftslämnaren går området sedan urminnes tider under benämningen "den gamla vikingahammen". Sannolikt är det denna historia som felaktigt drabbat Kopparviken.

I Sven Ljungs "Enköpings stads historia" t.o.m. 1718 (del 1) ser man i olika uppställningar hur många ton stångjärn, osmundjärn och koppar som passerat staden för vidare transport (se Kapitel IX Handel och Sjöfart). I samma bok sid. 321 - 322 kan man läsa: "Riksråden Klas Fleming och Eric Abrahamsson d.y. med två kungliga sekreterare sammanträffade med stadens ombud den 14 och 15

januari 1590. Från stadens sida klagade man på att bönder och bondsöner foro med uppköpt spannmål till Bergslagen och sålde den mot koppar eller järn, som sedan exporterades utan att passera någon stadsväg. Vidare noterades att mesta parten av det järn som faller i Hedemora marknad (Pålsmäsan 25 januari) utfördes över Sagån utan att vägas eller passera någon stad, vilket åsamkade Kronan förluster genom uteblivna avgifter, och var städerna till stor skada."

Jag vill här framföra en hypotes. Förbönderna behöver inte nödvändigtvis ha följt vägen från Veckholms kyrka genom Torsvi till Brandholmsund, utan kan vid Veckholms kyrka lika gärna ha tagit vägen österut till Härjarös östra strand.

Här på ett pärlband, har vi namnen Lastberget, Kopparviken och Oxviken

Namntyperna Lastberget/Förrådsberget är platser där gods av olika slag staplats i väntan på isföre eller öppet vatten för fartygstransport.

Kopparviken heter bl.a. en plats vid Hynvadsströmmen i östra Hjalmaren där omlastning till bergslagsgods skett för landtransport till Torshälla i tiden före 1650. Kopparviken i Härjarö utgör en utmärkt hamnlagun om man frånräknar en landhöjning på en och

en halv meter. Namn som till exempel Oxviken antyder en plats där man vattnat sina dragdjur.

Härjarös granngoods Ekholmen och Amnö tillhörde under 1400-talet Sturarna (d.ä och d.y.) som hade sina fogdar sittande där. Likaså höll Gustaf I fogdar på dessa goods. Härjarö utgör vår, sommar och höst

slutpunkten för möjligheten till landtransport. Därifrån får sjötransport vidtaga. Man kan inte utesluta någon form av improviserad eller "olaga" marknad på platsen, så som tydligen skett vid Sagån.

Slutligen kan också påminnas om namnen Knarrastom (1369), Knarrastawik (1688) och Knarrwiken (1716)¹,

längst in inne i Härjaröviken, påminnande om fartygstypen knarr. Namnen är nu tydligen helt borta, och jag har inte kunnat återfinna dem på dagens topografiska kartor.

¹ Uppgifter från Christer Westerdahl

Litteratur:

- Ljung, Sven Enköpings stads historia t.o.m. 1718 (del 1) Lund 1963 utgiven av stadsfullmäktige i Enköping 1963.
- Lundberg, Birger Trögbolagh, skogshushållning, territoriell indelning och skatt i Trögd under medeltiden. utgiven av Upplands Fornminnesförening häfte 47:3. En bok om Norra Trögd Västerås 1972.
Boken om Södra Trögd Västerås 1960.
-